

## Hodnota rovnosti jako významný ukazatel politické orientace – vývoj škály rovnosti

### The equality as factor of political orientation – The new scale development

Irena Smetáčková<sup>1\*</sup>, Tereza Komárková<sup>2</sup>

<sup>1</sup>*Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze*

<sup>2</sup>*Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze*

---

#### Abstrakt

Politická orientace je důležitým vodítkem ve výzkumech postojů a stereotypů, protože zahraniční psychologické studie potvrzují, že lidé s rozdílnou politickou orientací se liší jejich obsahem i silou (Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003). Politická orientace bývá měřena buď sebezařazovací otázkou, nebo hodnocením baterie výroků. V českém prostředí bylo potvrzeno, že deklarovaná politická orientace s vyjadřovanými politickými postoji a hodnotami nesouvisí (Vinopal, 2006). Pro bezpečnější interpretaci je proto vhodnější používat komplexnější nástroje, které prostřednictvím sady položek mapují více aspektů politické orientace. V českém prostředí chybí psychologicky relevantní dotazník na měření politické orientace. Článek představuje vývoj nové škály, která se zaměřuje na rovnost jako klíčovou hodnotu v základu politické orientace. Škála zahrnuje sedm položek rozdělených do subškály Rovnost a subškály Zachování nerovnosti. Škála koreluje se sebezařazením politické orientace. Ačkoliv souhrnné psychometrické charakteristiky škály jsou dobré, kvůli rozporuplnosti některých dílčích charakteristik škála vyžaduje další vývoj.

*Klíčová slova:* politická orientace, rovnost, levice, pravice, měření politické orientace

#### Abstract

Political orientation is a topic in political science and sociology, however it is an important concept in psychology as well. Many research results show that people differ in their values, attitudes, stereotypes and behavior with regard to political orientation (Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003). Therefore it is important to have an effective measuring tool grounded in psychological concept of political orientation. Unfortunately there is no such for the Czech society.

Political orientation is defined through two different scales. One is conservatism-liberalism scale which is entrenched in the USA, other is left-right scale which is entrenched in European countries (Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, & Preston, 2010). In most states, those

---

\* Korespondenční autor: Doc. PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D., Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, katedra psychologie, Myslíkova 7, Praha 1, 110 00  
e-mail: irena.smetackova@pedf.cuni.cz

two scales correlate strongly. But in the post-communist countries, especially in the Czech Republic, such correlation does not exist (Bardi, & Schwartz, 1996). Following reasons are discussed: unstable values due to historical shift; unstable political scene; low reflection on political attitudes. As a result, there is a gap between self-declaration of political orientation and attitudes and values referring to political issues. Because of unclear interpretation, complex measuring tools should be preferred over self-declarative question. The complex measurements are provided by questionnaires based on a set of statements covering more dimensions of political orientation.

Usually, two dimensions of political orientation are designated – social and economic. Social dimension embodies human rights, moral rules and traditions; economical dimension embodies principles of market. Between social and economic dimension can be disagreement. That's why most questionnaires are focused only on one scale or are composite from two partly independent scales. The equality is usually considered as an element of social dimension of political orientation. However, we postulate that equality is a basic value which underlays both social and economic dimension of political orientation. If person considers people as equal, s/he demands for state-guaranteed mechanisms to support equality. And vice versa, if person considers people as unequal, s/he defends individualism and a lack of state-regulations (Hnilica, 2001; Heywood, 2015).

We have developed a new scale of equality. The development followed the quantitative and the qualitative analysis of pilot questionnaire. The final questionnaire was used on sample of 527 people. The scale consists of seven statements divided into two subscales. The subscale "Equality" includes following statements: 1. State should guarantee the equal opportunities for all people, 2. All working people should have the similar salary without regard to certain occupations, 3. Society should protect people with lower abilities which are necessary for success, 4. Inequalities are wrong and thus the state should strive for their removal. The subscale "Preservation of inequalities" includes following statements: 1. Families should take care of people with low abilities, old people and ill people, not state, 2. State should support rather talented and active people than people below the average, 3. Poor and socially weak people are usually responsible for their low living standard. The reliability (measured by Cronbach Alpha) of first subscale is 0.71, second subscale 0.42 and the scale together 0.42. Other psychometrics (standard deviation, skewness, steepness, discrimination) are good enough. We found the first subscale very effective, but the second subscale should be improved. Based on previous research, we expected no correlation between equality scale and self-declaration of political orientation. However, the correlation exists ( $r=0.32$ ,  $p<0.001$ ). People who claim left political orientation score higher in equality scale than people who claim right political orientation.

*Keywords:* political orientation, equality, left-right, conservatism-liberalism, measuring tool

---

## Úvod: Politická orientace v psychologické perspektivě

Ačkoliv bývá politická orientace doménou politologie a sociologie, její zkoumání má své místo také v psychologii. Konkrétně politická psychologie se snaží studovat individuální kořeny politické orientace a její spojitost s dalšími hodnotami, a to u různých skupin osob. Kromě toho se politická orientace také objevuje jako klíčový třídící znak ve výzkumech postojů (zvláště

k některým společenským tématům), osobnostních rysů (např. otevřenosti) a sociální kognice obecně. Výzkumy opakovaně potvrzují tendenci lidí s různou politickou orientací vnímat, hodnotit a chovat se odlišným způsobem, a to minimálně v situacích, které se dotýkají hodnot stojících v základu politické orientace (Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003; Greenberg & Jonas, 2003; Hofstede, 2007). Je proto velmi důležité, aby psychologie disponovala vhodnými nástroji na měření politické orientace. Ne vždy je přitom vhodné využívání sociologických či politologických nástrojů, protože ty nestojí na psychologicky relevantní konceptualizaci politické orientace. V tomto článku proto představujeme možné pojetí škály politické orientace, respektive její jádrové subškály, která se týká sociální rovnosti.

Vývoj škály byl součástí širšího výzkumu „Legitimizace stereotypů v české společnosti - ověření a integrace teoretických konceptů“<sup>†</sup>. V centru našeho zájmu tedy byly především stereotypy týkající se různých profesních, etnických a sociálních kategorií. Jak se v zahraničních výzkumech ukazuje (Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003), obsah a síla stereotypů souvisí s politickou orientací jedince. Zjišťování politické orientace je však ze své podstaty problematické a navíc pro české prostředí neexistuje nástroj, který bychom z psychologického hlediska pokládaly za funkční.

## Pojetí politické orientace

Politická orientace je definována dvěma odlišnými způsoby. Buď ji můžeme chápat jako sadu hodnot a postojů, které se týkají politického zřízení, nebo jako deklarovanou politickou pozici, prostřednictvím které se jedinec snaží zařadit do preferované sociální kategorie (tj. akceptuje takovou politickou orientaci, kterou vyznávají členové sociální kategorie, do níž chce patřit). Z výzkumně-teoretického hlediska je ideální konstelací, když spolu obě roviny korespondují a tedy když sebeoznačení vychází z reflektovaných hodnot a postojů. Ovšem reálně tomu tak často není, a to jednak proto, že lidé mají omezenou reflexi vlastních postojů a hodnot, a jednak proto, že se špatně orientují v politickém spektru. Může tedy dojít k tomu, že jedinci sice deklarují určitou politickou orientaci, ale jejich postoje, hodnoty či chování této deklaraci neodpovídají. Částečně se na tom také podílí fakt, že politická orientace pokrývá více tematických oblastí, mezi kterými může vznikat inkonzistence. V politické orientaci bývají rozlišovány dvě základní dimenze – ekonomická a sociální. Ekonomická dimenze se týká postojů k organizaci hospodářství a ke státní regulaci trhu. Sociální dimenze se týká podstaty lidství, rovnosti a morálních tradic. Politická orientace v ekonomické dimenzi nemusí být ve shodě s orientací v sociální dimenzi.

Politická orientace bývá tradičně vymezována na levo-pravé nebo konzervativně-liberální škále<sup>‡</sup>. V anglosaské kultuře je etablována dimenze liberalismus-konzervatismus, v evropské kultuře spíše dimenze levice-pravice (Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, & Preston, 2010). Podle Krejčího (1994) je škála levice-střed-pravice „nejznámějším a nejsrozumitelnějším organizátorem představ o politických silách“ (Krejčí, 1994, p. 279). Na základě výzkumů se ukazuje, že pravicová orientace bývá spojena s individualistickými hodnotami, jako je zejména úspěch a moc (Hnilica, 2001), a s „důrazem na pojmy, jako je autorita, hierarchie, pořádek, povinnost, tradice, reakce

<sup>†</sup> Práce na této studii byla podpořena grantem GAČR č. GA14-22000S

<sup>‡</sup> Někteří autoři rozlišují dimenze konzervatismus-liberalismus a libertarianismus-totalitarismus, např. Mehrabian, 1996.

a nacionalismus“ (Heywood, 2015, p. 119). Naopak levicová orientace bývá spojena s hodnotami kolektivistickými, jako je zejména spravedlnost a benevolence (Hnilica, 2001), a s důrazem na „ideje, jako je svoboda, rovnost, bratrství, práva, progres, reforma a internacionalismus“ (Heywood, 2015, p. 119).

V anglosaském prostředí, a zvláště v USA, silně koreluje dimenze levice-pravice s dimenzí konzervatismus-liberalismus. Jak však přesvědčivě ukázal srovnávací výzkum Bardiho a Schwartze (1996), v postkomunistické Evropě, včetně České republiky, toto spojení neplatí. Z toho vyplývá, že umístění jedince na škále konzervatismus-liberalismus, respektive pravice-levice nelze získat pouhou otázkou na politickou orientaci, ale je nutné použít komplexnější nástroj.

Většina výzkumů politické psychologie a sociální psychologie politických postojů přitom mapuje právě dimenzi konzervatismu a liberalismu. Teorie Josta, Glasera, Kruglanskeho a Sullowaye (2003) nabízí psychologické vysvětlení původu konzervatismu. Ten je podle nich reakcí na epistemické, existenciální a ideologické potřeby, které vycházejí ze strachu a nejistoty. Protože konzervativci vnímají svět jako nebezpečné místo, preferují řád, strukturu, uzavření a disciplínu, zatímco liberálové více tolerují nejednoznačnost a komplexitu a jsou otevřenější vůči novým zkušenostem (Jost et al., 2003). I jiní autoři s těmito závěry souhlasí – Greenberg a Jonas (2003) doplňují, že konzervatismus souvisí s rezistencí ke změnám a „způsobuje větší toleranci k nerovnostem ve výsledcích“ (Greenberg & Jonas, 2003, p. 377).

Rovněž u dimenze levice-pravice výzkumy prokazují silnou spjitost s hodnotou sociální rovnosti a s postoji vůči nerovnostem (Vlachová & Matějů, 1998). Právě rovnost pokládáme za zcela zásadní hodnotu, která stojí v nejhlubším základu politické orientace. Téma rovnosti se týká jednak vzájemných vztahů mezi lidmi a jednak vztahu mezi jedinci a společností jako celkem. Jednou variantou je, že mezilidské vztahy jsou považovány za hierarchizované, což je legitimizováno rozdílnými schopnostmi a úsilím jednotlivých lidí, a společnost je považována za soubor jednotlivců, jejichž individuální práva mají přednost před společnými cíli. Druhou variantou je přesvědčení, že schopnosti a úsilí jednotlivých lidí by měly být vyrovnávány tak, aby nevytvářely nespravedlivé rozdíly v životních šancích a podmínkách, a že společnost je více než suma jednotlivých osob, jejichž individuální zájmy v některých případech musí být upozaděny před zájmy společnosti jako celku. První varianta je bližší pravicové a konzervativní orientaci, druhá varianta levicové a liberální orientaci. Z předcházejících výzkumů tak usuzujeme, že rovnost lze považovat za adekvátní indikátor politické orientace. Ověření uvedeného předpokladu a vývoj konkrétní techniky je cílem tohoto článku.

Na základě výzkumů týkajících se hodnot a politické orientace (Schwartz, 1992; Piurko, Schwartz, & Davidov, 2011) předpokládáme, že všechny ostatní aspekty sociální a ekonomické dimenze politické orientace se odvíjejí právě od rovnosti. Preferované způsoby a síla regulace mezilidských i hospodářských vztahů závisí na tom, zda jedinec pokládá lidi za rovnocenné a společenství za jejich společný projekt. Právě rovnost jsme se proto rozhodly měřit ve vyvíjené škále.

## **Měření politické orientace**

Ke zjišťování politické orientace se v sociologických šetřeních využívají dva typy výzkumných nástrojů, které odpovídají pojetí politické orientace. Jednou je sebezařazovací otázka a druhou

je hodnocení baterie výroků týkajících se hodnot a postojů k různým tématům. V sociologickém pojetí je sebezařazovací otázka považována za tzv. subjektivní výzkumný nástroj, zatímco baterie výroků za nástroj tzv. objektivní.

Variant sebezařazovací otázky je celá řada. V principu se ale jedná o stejnou úlohu (bližší viz Vinopal, 2003). Sebezařazovací otázka ve znění: *V politice lidé někdy hovoří o pravici a levici. Kam byste se sám zařadil na této stupnici?* a její jedenáctibodová škála je v České republice užívána v pravidelných šetřeních CVVM od roku 2002 (Tuček, 2016). Tento způsob zjišťování politické orientace se však potýká s celou řadou problémů. Jedním z problémů sebezařazovací otázky je to, že předpokládá určitou míru politické informovanosti a schopnost jedince orientovat se v abstraktních politických konceptech. V opačném případě bude takové měření vykazovat nízkou validitu a reliabilitu (Evans, Heath, & Lalljee, 1996). Dalším problémem pak může být to, že dotazovaný není schopen komplexitu politické orientace coby vícedimenzionálního konstruktů vyjádřit umístěním na jedné škále (Vlachová & Matějů, 1998; Matějů & Vlachová, 2000; Vinopal, 2006). Samotná schopnost sebezařazení navíc ještě neznamená porozumění politickým tématům, které tradičně levici a pravici rozdělují. Jak upozorňuje Krejčí (1994), lidé jsou schopni se identifikovat s levicí nebo pravici, aniž nutně musí umět tyto pojmy hodnotově vymežit. Pojmy levice-střed-pravice se tak mohou stát zcela bezobsažnými.

Druhá metoda měření pozice jedince na levo-pravém politickém spektru vychází z nepřímého měření relevantních hodnot a postojů. Baterii hodnotově-postojových položek považujeme za přesnější a komplexnější nástroj měření politické orientace. Nicméně jak upozorňuje Vinopal (2006), i u takových baterií se setkáváme s problémy, jako je jednostrannost formulace otázky v baterii, unipolarita posuzovacích škál<sup>§</sup> či problém s obsahovou validitou, tj. do jaké míry pokrývají použité položky sledovanou dimenzi (Vinopal, 2006). Do baterií užívaných v sociologických šetřeních v českém prostředí bývají řazeny otázky vztahující se k různým aspektům sociální a ekonomické dimenze, avšak téma sociální rovnosti se objevuje pouze zřídka. Většinou se jedná pouze o jednu otázku směřující k rozdílu mezi bohatými a chudými (např. výzkum CVVM Naše společnost 2002, 2004 in Vinopal, 2006).

## Cíl studie

Existující přístupy k měření politické orientace mají řadu slabin. V evropském prostředí a zvláště v postkomunistických zemích, včetně České republiky, dosavadní výzkumy ukazovaly nízkou korelaci mezi sebezařazovací škálou a baterií postojových a hodnotových výroků (Bardi & Schwartz, 1996; Vinopal, 2006). Protože sebezařazení na škále nelze snadno interpretovat (jelikož nelze předpokládat, jak respondenti krajní póly škály vymezují), je vhodnější ke zjišťování politické orientace používat komplexnější nástroje. Ty by měly obsahovat výroky pokrývající všechny aspekty sociální a ekonomické dimenze politické orientace, případně alespoň jedné z dimenzí. V tom případě jsou ale příliš rozsáhlé, což může snižovat validitu a reliabilitu nástroje. Možným postupem tedy je zaměřit výroky jen na ty aspekty politické orientace, které jsou teoreticky i prakticky nejrelevantnější. Výše jsme argumentovaly pro to, že nejdůležitějším tématem politické orientace je rovnost, protože postoj k ní determinuje jak

<sup>§</sup> Unipolární posuzovací škály ukotvují pouze jeden z pólů kontinua, např. souhlas s uvedeným výrokiem. Význam opačného (např. nesouhlasného) postoje není explicitně uveden (Vinopal, 2006).



společenskou, tak hospodářskou regulaci. V českém prostředí neexistuje pro zjišťování hodnoty rovnosti coby klíčového aspektu sociální dimenze politické orientace žádný vhodný dotazník. Cílem naší studie bylo vyvinout stručný a efektivní dotazník, který měří postoj k rovnosti coby základnímu principu uspořádání společnosti. Na základě zjištění Piurka, Schwartze a Davidova (2011) a Vinopala (2006) jsme předpokládaly, že jeho skóre bude jen slabě či vůbec korelovat s politickou orientací na škále pravice-střed-levice.

## Nástroj

Škála rovnosti byla vyvíjena ve třech krocích. Nejprve bylo formulováno 13 položek, které se týkaly společenského uspořádání. Jednotlivé položky byly částečně inspirovány zahraničními výzkumy, zejména dotazníkem hodnotové orientace Schwartze (1992), Schwartze, Melecha Lehmana, Burgesse a Harrise (2001) a studii konzervativismu Josta et al. (2003). Část položek vycházela výhradně z českého politického milieu. Sada položek byla pilotně ověřena na souboru 68 studentů a studentek vysokých škol. Na základě statistických parametrů a kvalitativní analýzy komentářů byly tři položky vyloučeny a další tři přeformulovány. Nová verze deseti-položkového dotazníku byla ověřena na souboru 12 osob, které potvrdily jeho srozumitelnost a obsahovou komplexnost.

V dalším kroku byl dotazník zařazen do širšího výzkumného šetření, které se týkalo hodnocení vybraných sociálních kategorií. Výzkumný nástroj zahrnoval pět částí, z nichž tři byly k sobě vzájemně vztaženy, čtvrtá obsahovala identifikační údaje a pátá zahrnovala zde prezentovanou škálu rovnosti. Její návaznost na předchozí části byla velmi volná, a není proto důvod předpokládat jeho zásadní ovlivnění kontextem dotazování. Na základě další analýzy byly ze škály vyloučeny tři položky s problematickými statistickými parametry a obsahovým překryvem. Výsledná škála rovnosti tedy obsahuje sedm položek a představuje tak relativně stručný a rychlý nástroj pro zmapování postojů k rovnosti coby základnímu principu společenského uspořádání. Respondenti/ky vyjadřují míru svého souhlasu s jednotlivými výroky na sedmibodové škále od rozhodně souhlasím po rozhodně nesouhlasím.

## Postup

Výzkumné šetření, v rámci něhož byla zadávána i škála rovnosti, bylo administrováno vyškolenými zadavatelkami po celém území ČR. Na základě stanovených kvót pro pohlaví/gender, věk a vzdělání zadavatelky vyhledávaly potenciální respondenty/ky starší 18 let. Pokud souhlasili se zapojením do výzkumu, zadavatelky jim osobně předaly dotazník a vysvětlily jim instrukce k jeho vyplnění. Údaje z papírových dotazníků byly následně převedeny do elektronické podoby a statisticky zpracovány v programu SPSS. Analýza týkající se škály rovnosti probíhala ve dvou fázích. Nejprve se analýza soustředila na psychometrické charakteristiky škály a poté byla funkční škála použita k popisu postojů zúčastněných osob.

## Soubor

Studie se účastnilo 527 osob. Z nich bylo 262 mužů a 265 žen. Průměrný věk mužů byl 41,6 (sd=14,9) a průměrný věk žen byl 43,9 (sd=16,1). Rozdíl v průměrném věku žen a mužů nebyl statisticky významný. Ve věku od 18 do 25 let bylo 19 % mužů a 14 % žen, ve věku 26-39 let 24 % mužů a 27 % žen, ve věku 40-54 let 35 % mužů a 34 % žen a ve věku 55-85 let bylo 22 % mužů a 25 % žen. Ženy byly mírně vzdělanější než muži. Na pětistupňové škále od základního vzdělání po vysokoškolské vzdělání dosáhly ženy mírně vyššího vzdělání než muži. Vysokoškolské vzdělání dosáhlo 31 % žen, ale jen 17 % mužů. Vyšší vzdělanost žen odpovídá struktuře české společnosti (Zaostřeno na ženy a muže 2015). Tento rozdíl nicméně nebyl statisticky významný ( $p < 0,001$ ), měřeno Mann-Whitney U Testem.

## Výsledky: Psychometrické parametry dotazníku

Tabulka 1 obsahuje popisné statistiky sedmi položek škály rovnosti. Všechny sedm položek má průměr blíže horní hranici odpověďové škály, což vytváří prostor pro zešíkmení, které však u žádné položky nepřesahuje přijatelné meze.

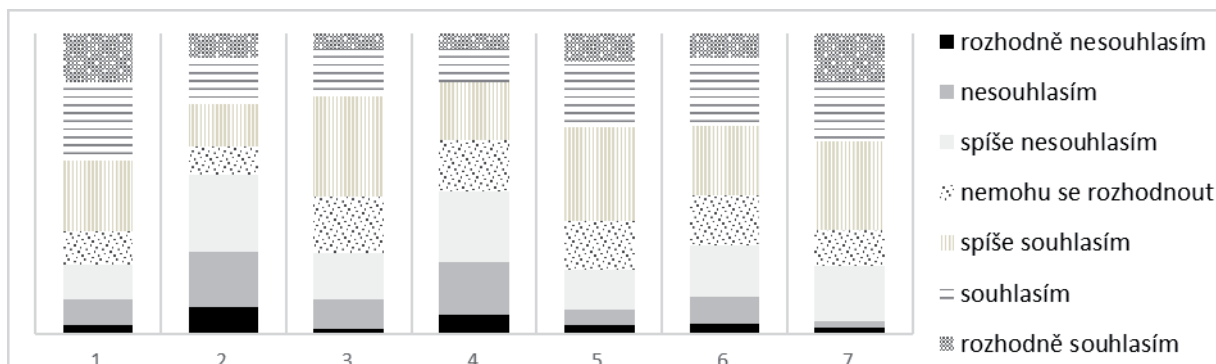
**Tab. 1** Popisné charakteristiky položek škály HSU – průměr, směrodatná odchylka, zešíkmení a strmost

	M	SD	Zešíkmení	Strmost
1. Stát má zajistit, že všichni lidé budou mít stejné příležitosti.	4,87	1,639	-,573	-,604
2. Všichni lidé, kteří poctivě pracují, by měli mít nárok na podobnou finanční odměnu bez ohledu na vykonávané povolání.	3,80	1,800	,243	-1,099
3. Společnost by měla chránit méně zdatné lidi, kterým chybí schopnosti nutné pro dosažení úspěchu.	4,40	1,392	-,302	-,531
4. Nerovnosti mezi lidmi jsou špatné, a proto se stát má snažit o jejich odstranění.	3,79	1,598	,165	-,826
5. O lidi bez dostatečných schopností, nemocné a staré má pečovat jejich rodina, nikoliv stát.	4,71	1,454	-,500	-,241
6. Stát by měl podporovat spíše talentované a snaživé lidi namísto lidí podprůměrných.	4,47	1,567	-,300	-,772
7. Chudí a sociálně slabí lidé si obvykle za nízkou životní úroveň mohou sami.	4,88	1,477	-,371	-,520

Rozložení odpovědí ukazuje graf 1. Vyplývá z něho, že středová odpověď „nemohu se rozhodnout“ nebyla volena příliš často. Většina respondentů/ek tedy měla k výrokům souhlasný či nesouhlasný postoj. V případě nesrozumitelných obsahů by únik do středové hodnoty byl silnější. Současně ale graf naznačuje, že krajní souhlasné a nesouhlasné odpovědi (tj. rozhodně ne/souhlasím) byly voleny méně často než umírněně odpovědi „spíše ne/souhlasím“. Výjimku tvoří výrok 1 (Stát má zajistit, že všichni lidé budou mít stejné příležitosti) a 7 (Chudí a sociálně

slabí lidé si obvykle za nízkou životní úroveň mohou sami), s nimiž respondenti/ky souhlasili v průměru nejvíce a tedy i nejčastěji volili krajní polohu souhlasu. Paradoxní je, že se jedná o výroky s částečně protikladným významem (viz níže).

**Graf 1 : Podíl odpovědí u položek ve škále rovnosti**



Z předvýzkumu původně vzešel deseti-položkový dotazník, který byl použit v širokém ověřování. Na základě analýz z něj ale ještě byly vyloučeny tři výroky, které nesplňovaly normální rozložení, nedostatečně korelovaly s celkovým skóre a ve faktorové analýze dostatečně nesytily žádný ze zjištěných faktorů. Jednalo se o výrok *Různá povolání se liší svým přínosem a důležitostí pro společnost*, u něhož průměrný souhlas dosáhl hodnoty 2,6 (sd=1,38), zešíkmení bylo 1,261 a strmost 1,401. Druhý vyřazený výrok zněl *Bohatí lidé si obvykle zaslouží větší úctu než lidé chudí*. Jeho průměrný souhlas byl 6,1 (sd=1,22), zešíkmení -1,92 a strmost 4,06. Třetím výrokem bylo *Rozdíly ve společenském postavení mezi lidmi jsou přirozené a správné*, s nímž byl průměrný souhlas 3,57 (sd=1,57), zešíkmení 0,475 a strmost -0,626.

Dotazník postojů ke společenskému uspořádání tedy zahrnuje 7 výroků, které jsou hodnoceny na sedmi-bodové škále. Valence části výroků jsou opačné, a proto před počítáním celkového skóru muselo dojít u položek 1, 2, 3 a 4 k převrácení hodnot škály. Díky tomu je celkový skór interpretován tak, že čím nižší hodnota, tím silnější vyznávání rovnosti a zodpovědnosti státu a naopak čím vyšší hodnota, tím silnější vyznávání přirozených rozdílů mezi jedinci a zodpovědnosti jednotlivce. Minimální celkový skór je 7 a maximální 49.<sup>1</sup>

Reálně se ve studii celkové skóre pohybovaly mezi 14 a 47. Průměrný skór dosáhl hodnoty 29,19 (sd=5,19), tedy mírný příklon k přirozeným rozdílům v postavení jednotlivců, individuální zodpovědnosti a omezování státu.

Mezi jednotlivými položkami a celkovým skóre existuje signifikantní korelace, jejíž hodnoty jsou 0,5 a 0,6 (měřeno Pearsonovým korelačním koeficientem). Pouze u výroku 7 byl korelační koeficient pouze 0,2, což je však přesto statisticky významné na hladině 0,01. Rozlišovací schopnost jednotlivých položek je tedy dostatečně vysoká.

Pro zjištění vnitřní struktury dotazníku byla použita analýza hlavních komponent s rotací Varimax, která minimalizuje počet proměnných s vysokými zátěžemi pro každý společný faktor. Protože bylo možné předpokládat, že faktory pravděpodobně nebudou nezávislé, použily jsme rovněž metodu Oblimin, která dosahuje jednodušší struktury faktorů než ortogonální rotace. Obě metody dosáhly obdobných výsledků.

<sup>1</sup> V současné fázi vývoje škály zachováváme použitou škálu, kde vyšší celkový skór představuje nižší přesvědčení o rovnosti. V případě budoucího vývoje a používání škály je možné uvažovat o převrácení škály tak, aby interpretačně byla příhodnější.



Faktorová analýza (rotace Varimax) tak vyčlenila dva faktory, z nichž první vysvětluje 33 % variance a druhý 19 % variance. První faktor je syčen výroky 1, 2, 3 a 4, které se všechny vztahují k rovnosti mezi lidmi. Označujeme ji tedy jako subškálu „Rovnost“. Druhý faktor je syčen výroky 5, 6 a 7, které obhajují či vysvětlují nerovné postavení některých lidí. Označujeme ji proto jako subškálu „Zachování nerovností“.

**Tabulka 2: Faktorové zátěže, analýza hlavních komponent, rotovaná matice**

Výroky	Faktor 1	Faktor 2
1	0,640	-0,133
2	0,768	0,052
3	0,659	-0,195
4	0,812	0,078
5	0,140	0,686
6	-0,059	0,656
7	-0,298	0,664

Reliabilita první subškály je 0,71, což lze považovat za vyhovující. Reliabilita druhé subškály je však relativně nízká – dosahuje hodnoty pouze 0,42. Reliabilita dotazníku jako celku měřena Cronbachovou alfou je 0,59. To se zdá být poměrně nízká hodnota, avšak logicky vyplývá z existence dvou subškál, z nichž minimálně první subškála „Rovnost“, tvořící jádro dotazníku, má hodnotu Cronbachovy alfy dostatečně vysokou. Ostatní parametry dotazníku, zejména faktorové zátěže a rozlišovací schopnost jednotlivých položek, jsou odpovídající a zajišťují funkčnost nástroje.

## Výsledky: Postoje ke společenskému uspořádání a politická orientace

**Tab. 3 Srovnání odpovědí žen a mužů – průměr a směrodatná odchylka**

	muži		ženy	
	M	SD	M	SD
1. Stát má zajistit, že všichni lidé budou mít stejné příležitosti.	4,79	1,64	4,95	1,64
2. Všichni lidé, kteří poctivě pracují, by měli mít nárok na podobnou finanční odměnu bez ohledu na vykonávané povolání.	3,87	1,77	3,74	1,83
3. Společnost by měla chránit méně zdatné lidi, kterým chybí schopnosti nutné pro dosažení úspěchu.	4,49	1,29	4,32	1,48
4. Nerovnosti mezi lidmi jsou špatné, a proto se stát má snažit o jejich odstranění.	3,9	1,64	3,68	1,55
5. O lidi bez dostatečných schopností, nemocné a staré má pečovat jejich rodina, nikoliv stát.	4,76	1,41	4,65	1,50
6. Stát by měl podporovat spíše talentované a snaživé lidi namísto lidí podprůměrných.	4,31	1,66	4,63	1,45
7. Chudí a sociálně slabí lidé si obvykle za nízkou životní úroveň mohou sami.	4,72	1,55	5,05	1,38

Průměrný skóre mužů byl 28,7 (sd=5,06) a žen 29,6 (sd=5,29). Rozdíl mezi odpověďmi žen a mužů nebyl statisticky významný, a to ani v průměrném skóre, ani v jednotlivých výroky s výjimkou výroku 6 a 7, s nimiž ženy signifikantně častěji souhlasily (na hladině významnosti 0,05).

Součástí identifikačních údajů byla otázka na politickou orientaci. Otázka zněla následovně: *Jaká je Vaše politická orientace bez ohledu na uspořádání politických stran a sympatičnost konkrétních politiků u nás?* Nabízené odpovědi byly: výrazně levicová – spíše levicová – nevyhraněná nebo středová – spíše pravicová – výrazně pravicová. Většina osob se hlásila ke středové orientaci (57 %), čtvrtina k pravicové orientaci (27 %) a pouze 16 % k levicové orientaci. Zatímco středová orientace byla mezi ženami a muži zastoupena podobně často (56 a 59 %), levicovou orientaci uvádělo signifikantně více mužů (22 % mužů oproti 11 % žen) a naopak pravicovou orientaci více žen (31 % žen oproti 23 % mužů). Rozdíl mezi ženami a muži v politické orientaci je statisticky významný,  $t(223)=-2,82$ ,  $p=0,05$ .

Korelační analýza (měřeno Spearmanovým koeficientem) zjistila také pozitivní souvislost mezi politickou orientací a vzděláním,  $r=0,27$ ,  $p=0,01$ . To znamená, že čím vyšší vzdělání, tím spíše pravicová orientace. Dále korelační analýza zjistila negativní souvislost mezi politickou orientací a věkem,  $r=-0,192$ ,  $p=0,01$ . To znamená, že čím nižší věk, tím spíše pravicová orientace.

Politickou orientaci jsme dále srovnávali s odpověďmi v dotazníku postojů ke společenskému uspořádání. Celkový průměrný skóre v dotazníku se signifikantně lišil podle deklarované politické orientace. Nejnižší skóre dosáhli levicově orientovaní respondenti/ky ( $M=27,98$ ,  $sd=4,89$ ) a postupně narůstal k pravicově orientovaným respondentům/kám ( $M=30,91$ ,  $sd=4,95$ ). To znamená, že levicově orientovaní respondenti/ky vyznávají rovnost a její garanci státem podstatně více než pravicově orientovaní respondenti/ky. Rozdíl v průměrném skóre mezi pravicově a levicově orientovanými respondenty/kami byl statisticky významný,  $t(223) = -4,33$ ,  $p<0,001$ . Souvislost mezi politickou orientací a průměrným skóre v dotazníku byla prokázána také korelačním koeficientem, který dosáhl hodnoty 0,32 ( $p<0,001$ ). Rovněž korelace se skóre v obou subškálách byly signifikantní. Koeficient se subškálou „Rovnost“ dosáhl hodnoty 0,379 ( $p<0,001$ ) a se subškálou „Zachování nerovností“ -0,191 ( $p<0,001$ ).

Protože se ženy a muži signifikantně lišili v politické orientaci, zjišťovali jsme za obě skupiny průměrné skóre v dotazníku podle politické orientace. Výsledky obsahuje Tabulka 4. U žádné podskupiny podle politické orientace se neprokázal signifikantní rozdíl v průměrném skóre žen a mužů. Zúčastněné ženy se častěji než muži hlásily k pravicové orientaci, ale mezi pravicově orientovanými osobami odpovídali ženy i muži v dotazníku postojů ke společenskému uspořádání shodně. Totéž platí i o středové a levicové orientaci.

**Tabulka 4 : Průměrný skóre v dotazníku – srovnání odpovědí mužů a žen dle politické orientace**

	muži		ženy	
	M	SD	M	SD
Levicová orientace	27,58	4,73	28,79	5,18
Středová orientace	28,41	4,76	29,01	5,56
Pravicová orientace	30,53	5,57	31,19	4,47

Vedle průměrného skóre můžeme sledovat i rozdíly v posuzování jednotlivých výroky. Porovnání uvádí tabulka 5, která vedle průměrných skóre a směrodatné odchylky obsahuje také statistickou významnost rozdílu mezi ženami a muži.

**Tabulka 5: Průměrný souhlas s výroky a statistická významnost rozdílů mezi pravicovou a levicovou orientací**

	Pravicová orientace		Středová orientace		Levicová orientace		Stat.výz.
	M	SD	M	SD	M	SD	
1. Stát má zajistit, že všichni lidé budou mít stejné příležitosti.	4,26	1,73	5,08	1,60	5,19	1,32	p<0,001
2. Všichni lidé, kteří poctivě pracují, by měli mít nárok na podobnou finanční odměnu bez ohledu na vykonávané povolání.	2,90	1,46	4,06	1,86	4,33	1,58	p<0,001
3. Společnost by měla chránit méně zdatné lidi, kterým chybí schopnosti nutné pro dosažení úspěchu.	4,09	1,42	4,42	1,35	4,86	1,31	p<0,001
4. Nerovnosti mezi lidmi jsou špatné, a proto se stát má snažit o jejich odstranění.	3,17	1,43	3,99	1,52	4,08	1,83	p<0,001
5. O lidi bez dostatečných schopností, nemocné a staré má pečovat jejich rodina, nikoliv stát.	4,56	1,36	4,66	1,52	5,06	1,28	p=0,007
6. Stát by měl podporovat spíše talentované a snaživé lidi namísto lidí podprůměrných.	4,12	1,51	4,70	1,50	4,20	1,75	p=0,722
7. Chudí a sociálně slabí lidé si obvykle za nízkou životní úroveň mohou sami.	4,64	1,35	4,91	1,48	5,18	1,61	p=0,008

U šesti výroků se potvrdil vztah s politickou orientací ve smyslu, že levicově orientovaní respondenti/ky více souhlasili s výroky obhajující rovnost a naopak. Výjimku tvoří výrok 6, který se týká podpory talentovaných a snaživých lidí, s nímž všichni souhlasí obdobně.

Ačkoliv se ženy a muži nelišili v průměrném skóru, ověřili jsme prostřednictvím chí-kvadrátu zvlášť vliv politické orientace na hodnocení jednotlivých výroků v rámci podskupiny mužů a podskupiny žen. Analýza prokázala, v případě mužů vliv politické orientace na hodnocení výroků 1 (p=0,037), 2 (p<0,001), 4 (p<0,001), 5 (p=0,019), 6 (p=0,007), 7 (p=0,019). V případě žen byl zjištěn vliv politické orientace na hodnocení výroků 1 (p<0,001), 2 (p<0,001), 3 (p=0,05), 4 (p<0,001), 6 (p=0,016), 7 (p<0,001). Plošný vliv se tedy neprokázal pouze u dvou výroků – výroku 3 a výroku 5. Navzdory shodě v celkových průměrných skórech se jak mezi ženami, tak mezi muži prokázal vliv politické orientace na hodnocení výroku 6, s nímž více souhlasili, zejména mezi muži, levicově orientovaní respondenti.

Souvislost s politickou orientací (i když slabší než u výroků dotazníku) se prokázala i v případě třech výroků, které byly ze škály vypuštěny kvůli špatným psychometrickým charakteristikám. Průměrný souhlas s výrokem *Bohatí lidé si obvykle zaslouží větší úctu než lidé chudí* byl 6,35 u levicově orientovaných a 5,87 u pravicově orientovaných, s výrokem *Rozdíly ve společenském postavení mezi lidmi jsou přirozené a správné* 3,75 u levicově orientovaných a 3,17 u pravicově orientovaných a s výrokem *Různá povolání se liší svým přínosem a důležitostí pro společnost* 2,86 u levicově orientovaných a 2,49 u pravicově orientovaných.

## Diskuze a závěr

Navržený dotazník zjišťuje postoje k uspořádání společnosti. Uspořádání společnosti přitom vymezujeme jako vztah mezi jednotlivci a společností jako celkem. Vztah mezi jednotlivci a společností může být buď postaven na maximální nezávislosti jednotlivých osob, nebo naopak na vzájemné závislosti a podpoře. Tomu pak odpovídá preferovaná organizační forma společenského života. Jednotlivé organizační formy se přitom liší zejména v tom, jak důležitou rolí v nich hraje rovnost mezi lidmi. V případě, že rovnost je klíčovou hodnotou, jedná se o pevnější organizaci společnosti, v které jsou využívány mechanismy na vyrovnání odlišností mezi lidmi a na podporu rovnosti. Naopak v případě, že rovnost není klíčovou hodnotou, je větší důraz kladen na jednotlivce, kteří by neměli být společností (resp. státem) příliš ovlivňováni a omezováni.

Prezentovaný dotazník zahrnuje sedm položek rozdělených do dvou subškál. Subškála „Rovnost“ zahrnuje čtyři položky s dobrou reliabilitou, diskriminační schopností, šikmostí a strmostí. Naopak subškála „Zachování nerovností“, která zahrnuje tři položky týkající se obhajoby rozdílů mezi lidmi a odmítání zodpovědnosti státu za podporu méně schopných a úspěšných, má rozporné psychometrické charakteristiky. Diskriminační schopnost, šikmost a strmost jednotlivých položek je dobrá, ale reliabilita subškály je relativně slabá. Na zkvalitňování subškály „Zachování nerovností“ by bylo vhodné ještě dále pracovat. V současné chvíli proto doporučujeme používat dotazník ve zredukované podobě, tedy pouze jeho první subškálu „Rovnost“. Nepokládáme to za problém, protože právě tato subškála je i teoretickým těžištěm dotazníku.

Rovnost chápeme jako nejhlubší hodnotu, na níž stojí politická orientace. Z toho by mělo vyplývat, že postoje k rovnosti a sebezařazení na škále politické orientace by měly korelovat alespoň v podobné míře jako v ostatních zemích. Ovšem mezinárodní i národní výzkumy (Bardi & Schwartz, 1996; Vinopal, 2006) ukazují, že v České republice souvislost mezi politickou orientací měřenou sebezařazovací otázkou a baterií postojových výroků neexistuje. Předpokládaly jsme proto, že se také při vývoji škály rovnosti potvrdí její nulová či nízká korelace s politickou orientací na základě sebepřiřazení. Korelace však naopak byla vysoce signifikantní (ačkoliv její reálná síla nebyla příliš velká), a to navzdory tomu, že jsme používaly pouze sedmibodovou škálu namísto jedenáctibodové, která byla a stále je užívána ve výzkumech CVVM (Tuček, 2016). Uvažujeme o dvou kombinujících se vysvětleních rozdílu mezi naším a předchozími výzkumy. Jedním je vliv času – výzkumy, s nimiž naše výsledky srovnáváme, byly provedeny před deseti lety a více, a je možné, že se politická scéna od té doby již usadila, stabilizovala a zpřehlednila a tedy že míra reflexe, která je nutná k sebepřiřazení politické orientace na škále, je u české veřejnosti vyšší. Druhým vysvětlením je, že škála rovnosti postihuje ten aspekt politické orientace, který stojí v jejím samotném základu a je tedy méně náchylný na aktuální politické události a nálady, jež zkreslují rozdělení politických sil na pravicové, středové a levicové.

## Literatura

- Bardi, A., & Schwartz, S. H. (1996). Relations among sociopolitical values in Eastern Europe: effects of the communist experience? *Political Psychology*, 525-549.
- Cottam, M.L., Dietz-Uhler, B., Mastors, E., & Preston, T. (2010). *Introduction To Political Psychology (2nd ed.)*. New York: Psychology Press.
- Evans, G., Heath, A., & Lalljee, M. (1996). Measuring left-right and libertarian-authoritarian values in the British electorate. *British Journal of Sociology* 47, 93-112.
- Greenberg, J., & Jonas, E. (2003). Psychological Motives and Political Orientation-The Left, the Right, and the Rigid: Comment on Jost et al. (2003). *Psychological Bulletin* 129, 376-82.
- Heywood, A. (2015). *Key Concepts in Politics and International Relations* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Hnilica, K. (2001). Politická orientace, system hodnot a hodnocení společenských zmen. *Ceskoslovenská psychologie*, 45(5), 393-407.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339.
- Krejčí, O. (1994). *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing.
- Matějů, P., & Vlachová, K. (eds.) (2000). *Nerovnost, spravedlnost a politika. Česká republika 1991-1998*. Praha: SLON.
- Mehrabian, A. (1996). Relations Among Political Attitudes, Personality, and Psychopathology Assessed With New Measures of Libertarianism and Conservatism. *Basic and Applied Social Psychology*, 18 (4), 469-491.
- Piurko, Y., Schwartz, S. H., & Davidov, E. (2011). Basic personal values and the meaning of left-right political orientations in 20 countries. *Political Psychology*, 32(4), 537-561.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H., Melech G., Lehmann, A., Burgess, S., & Harris, M. (2001). Extending the Cross-cultural Validity of the Theory of Basic Human Values with a Different Method of Measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 32(5), 519-542
- Tuček, M. (2016). *Sebezařazení na levoprávé škále politické orientace – duben 2016*. Tisková zpráva CVVM.
- Vinopal, J. (2003). „Kdo je „levičák“ a kdo „pravičák“?“. *Naše společnost* 1(1-2), 18-21.
- Vinopal, J. (2006). Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace. *Sociologický časopis*, 42(1), 129-147.
- Vlachová, K., & Matějů, P. (1998). Krystalizace politických postojů a politického spektra v České republice. *Sociologický časopis*, 34(2), 145-170.
- Zaostřeno na ženy a muže. (2015) Praha: Český statistický úřad.



